

18/221 J

О. ШУЛЯК

Вітча
ПРАВДИ

ДІЙСНІСТЬ ПРО
УКРАЇНСЬКУ ПОВСТАНЧУ АРМІЮ

— 1948 —

Що ж нам робити, як ми не забули
Днів легендарних . . .

Л. МОГИЛЯНСЬКА.

«КРОВІЮ ТОРГУЮТЬ . . .»

В важкі моменти еміграційних буднів і в світлі короткі хвилини особистої радості, в напруженні шукання, перед справжніми українськими патріотами і революціонерами весь час встають картини боротьби й обличчя друзів. Тих, що стоять у важких, нерівних, героїчних змаганнях, і тих, що караються по тюрмах та засланнях, чекаючи ласкавої смерті-визволительки, й тих, що відійшли від нас, лишаючи по собі ореол слави. Вони — наказ, вони нікими свідками стоять поруч нас подня і щогодини, і їхні криваві рани, їхні бліді обличчя вимагають від нас стояти на їхньому місці. Для себе вони нічого не вимагають. Вони не вимагають. Але чи ж ми не винні їм нічого? Їм особисто і їхній шляхетній крові?

Ми винні пошану й поборжність для пролітої крові. Незалежно від того, хто вони, а лише залежно від того, за що вони згинули. І ми ту поборжну пошану маємо. Але чи всі? Чи мають її саме ті, що найбільш про боротьбу торгають, що найбільш тою кров'ю клянуться?

Саме ті найбільш тією кров'ю спекулюють.

На всіх розпутьях велелюдних, немов шамани, кричать гістерично найрізніші спекулянти про УПА, про Край і боротьбу, про героїв і кров! А спитайте їх, хто вони? Яке право на це мають? Тоді вони, коли ще хоч дрібка сумління у них залишилась, — спускають очі.

Трагічна доля українського народу, але чи не найтрагічніше те, що в нас завжди найкрикливіші ті, що найменше право на це мають.

Ми, учасники активної — і збройної, і політично-

підпільної визвольної боротьби, маємо право і мусимо зробити підсумки минулого, аналізу сучасного. Викрити помилки, визначити шляхи й методи. Але не встигнемо ми відкрити рота, як цілий хор некликаних повитух закричать на всі лади: «Ми породили цю боротьбу, ми її провадимо, ми — бандерівці, ми — УГВР, а ви опортуністи, не смієте критикувати». Ось один, гістично вимахуючи руками, кричить: «Дорога в український ліс відкрита. Ідіть туди й там критикуйте!» Але сам далі важить і переважує або недоважує кальорії в таборовому магазині чи іншій «суспільній опіці», а його помічники з цих «установ» б'ють браво й свещуть на противника, або б'ють цеглою по голові.

Бо УГВР передала справу пролітої і проливаної крові в руки тих, чи інших панів Пеленських, які несподівано стали «революціонерами», щоб нас, учасників підпілля і партизанки, називати опортуністами. Не звикли ми до болотяної полеміки, але коли нас питають, який вклад дали ми в визвольну боротьбу, то ми на це дамо відповідь. Але чуємося в праві запитати панів Пеленських, — де вони сиділи тоді, коли ми лежали з крісами в партизанській розстрільні? Коли ми були «опортуністами» в підпіллі чи в конц-таборах, то де тоді були різні дипломати з звучними псевдами др. Орлових і т.д.?

«Ми, досі мовчали...» — пише багатозначно редакція «До зброї». Ми також. Але приходить час говорити. Може передчасно (ми говоримо ще не про все, хоч нас і на це провокують), але нас змушує до того, і то ніхто інший, як добро самої справи.

Ми свідомі того, що наші «революціонери» (в лапках) знов назвуть «божевіллям», «брехнею», «диком ненавистю», «дефетизмом», «злочином» і т.д. Але . . .

«Що ж нам робити...» Ми були учасниками великих полій, ми бачили їх власними очима, ми беремо в них участь сьогодні — ми не можемо про них чути неправди

Ми мусимо сказати правду. Ми це винні тим, що впали й тим, що борються.

Ще не час і неможливо подати повної історії збройної боротьби останніх років. Не все сьогодні можемо сказати. Але загальний, короткий огляд — обов'язковий. Ми відповідаємо за кожне слово, тут сказане. І на кожен наш закид комуністичній можемо подати докази: документи й свідків.

ПИТАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Коли появилася брошура «Український ліс у правдивому світлі», то автор (чи автори) річевої відповіді п.н.: «Патріоти партії» накинулись на неї «мокрим рядом». Майже половину цієї відповіді (до ст. 7) вповнює вступ, у якому говориться, що мовляв, річеву дискусію прийняли б із задоволенням, але от річево ніхто не дискутує. Ми далі викажемо «річевість» відповіді. Тут хочемо взяти лише справу термінології.

В брошурі «Патріоти партії» читаємо: «Лісом» звали УЦК-івські видання український повстанський рух. Цієї самої термінології вживали у своїх закликах німецькі генерал- і гебітс-комісари, шефи СД і т. п. Автор листівки звик до старої термінології і важко йому її позбутися.» (Ст. 7).

Вже це вказує на велику «річевість» непокликано-го «оборонця» УПА. УПА не потребує оборони. Її боронить її власна кров. Але непокликаний «оборонець» (начебто хтось на УПА нападає?!), має на увазі зовсім що інше: хоче цим поставити «мельниківців» у якийсь зв'язок з УЦК і німецькими комісарами.

«Автор листівки звик до старої термінології», — каже «Патріот партії». Це правда. Автор цих рядків, власне, будучи в УПА, звик до цієї «старої» термінології, до якої не міг звикнути той, хто там не був.

Перші військові відділи, що боролися з німцями, звуть себе і повстанцями, і партизанами, і лісом, і як хочете, бо для них це не було таке важливе, як для того, хто шукає способу скомпромітувати тих, що сказали слово гіркої правди. «Патріот партії» старається зашахувати автора «Українського лісу» закидом, що, мовляв, той не був «у цей критичний час на Волині, бо ж на Волині й Поліссі кожний селянин розумів, що таке партизани, а що таке повстанці й вмів кожному пояснити, в чому різниця цих назв» (ст. 10). Ані слова правди! На Волині й Поліссі звали нас партизанами й ми самі себе так з гордістю називали, бо засобами іррегулярної, партизанської боротьби шарпали величезну німецьку регулярну армію. Треба було почути, як, обговорюючи якийсь важке завдання, наші бійці казали: «Та ж ми партизани — й це потрапимо». Повстанцями теж себе називали — від того й назва наша УПА, й лісом теж себе називали. І нічого тут образливого нема, й по сьогоднішній день ці назви в Україні вживаються.

Велемудрі розважання патріота партії, що «партизани — це військові відділи, що в контакт з власною регулярною армією діють у ворожому тилу... Вони... дістають від армії доставки боєприпасів і технічного вив'язу» (ст. 10) — теж не держаться купи. Повстанці — це, власне, ті, що підіймають повстання, яке часово ограничене, чого не можна сказати про українську збройну боротьбу. Зрештою, патріот партії на ст. 12 пише: «Ніколи командування УПА до всенароднього повстання не кликало...», то чому ж так багато прив'язується ваги до назви повстанці? Чи може скаже патріот партії — «до всенароднього не кликало, але до народнього, чи місцевого — так», — то тоді ще гірше.

Що ж до його філософувань про партизан, то це теж не держиться купи, бо ані українські партизани 1921—24 рр. ні від кого нічого не діставали, а партизанили: в

1941 р. були цілі совітські дивізії, які, відрізані й побиті, перейшли в партизанку, не маючи не лише постачання, але й зв'язку з своєю армією. Коли патріот партії не вірить нам, то нехай прочитає спогади відомого совітського партизана Ковпака — «Від Путивля до Карпат».

Отже, ми вживатимемо виразів — і ліс, і партизани, і повстанці, бо певні, що жоден справжній учасник збройної боротьби нічого проти не матиме. Так, як ми не мали нічого проти, коли нас на Волині й Поліссі селяни звали просто: хлопці, або по-поліському «хлопці». Нам було дуже весело й приємно, коли до «хлопців» селяни зараховували й наших сивоволосих полковників — (полк. С. із Рівного, полк. Н. із Костополя, чи підполк. Гр., що згодом був у штабі УПА-Північ).

БІЛЯ ДЖЕРЕЛ УПА

Глибоко-вчений патріот бандерівської партії, який, прикрившись ім'ям редакції журналу «До зброї», на 16 сторінках друку перекоонує нас, що йому лежить на серці справа визвольної боротьби українського народу, говорючи про початок збройної акції УПА, на стор. 8 пише: «Отже, в 1941 р. не було ані на Північній Волині, ані в Південному Поліссі, ані ніде в Україні «рухливих загонів партизанів», ані під проводом Бульби-Боровця, ані під чийм іншим». І чи не соромно редакції «До зброї» таке підписувати? Мабуть таки соромно, бо не відважилась такого друкувати в самому журналі, а видала окремо.

Це відразу каже нам про партійність «журналу для українського вояцтва на чужині». Жоден ч е с н и й вояк, що колинебудь лежав в окопі, чи в партизанській розстрільні, не напише такого про товариша по зброї, хоч би це був навіть партійний противник. Але патріот партії це пише, та ще й іншим читає моралі.

Нас уже менше дивує нечесність журналу «На сторожі», який видає тереновий провід ЗЧ ОУН-р (очевидно Бандери), в якому (в числі за листопад 1946) читаємо такі «лицарські» слова, підписані: О—ко: «В році 1940, по розвалі Польщі... автор цих рядків (тобто О—ко) стрічався з паном Боровцем у Кракові (не на Поліссі!) в українській касині та інших ресторанах при чорній каві і, вів дружні, хоч і далекі від боєвих тем, розмови...» (Ст. 22). Як бачимо, один бандерівець підтримує другого, підбріхуючи йому. Ми належимо до іншого середовища, як п. Боровець, але правда є правдою. До п. Боровця, як до людини, можна ставитися різно; його діяльність можна оцінювати так або інакше, але все ж п. Боровець провадив справжні бої із справжніми окупантами, і старатись це перекручувати — це вижчого роду непристойність.

Зрештою, тут ходить не про п. Бульбу - Боровця, а про одну із сторінок визвольної, кривавої боротьби.

В 1940 р. п. Боровець бував в українському касині в Кракові й міг зустрічатися з п. О—ко, що стоїть на сторожі гучної реклами своєї партії. Але тим не менше залишається правдою, що 1 серпня 1940 р., коли п. О—ко невідомо чим займався, п. Боровець із зв'язковою, сл. п. Тіною Кульчинською перепливає Буг коло Володави і йде на підпільну роботу. При переході кордону гине від советських пограничників Тіна Кульчинська. Очевидно, п. О—ко хотів би, щоб Бульба й сл. п. Тіна Кульчинська посиділи з ним у Кракові, а потім пристали до бандерівців — о, тоді вони були б героями й їх виславляли б у «На сторожі», а то ще й на сторінках «Визвольної Політики». А вони — анархісти й отамани — замість почекати такого або іншого «революційного» авта до Львова, пішли пішки через болота Володави в болота Степаньщини.

Та чи це кому подобається, чи ні, восени 1940 року

Тарас Боровець закладає «Поліську Січ», як основу майбутньої повстанчої армії. Це може не подобатись тим, що в Кракові, чи в Румунії організують тим часом свої частини під високою рукою Ярого, але це — історичний факт. >

Той закид, що Т. Бульба - Боровець не зв'язався з місцевими органами ОУН — не відповідає правді. Він з ними зв'язався, але це вже було після бунту в ОУН, і місцеві чинники були дістали від бандерівців інструкції — ні з ким не переговорювати. Якби Бульба - Боровець був мав тоді контакт із представниками ОУН — полк. Мельника, яка стояла на становищі співпраці всіх визвольних сил України, вислід розмови був би інший.

Ми певні, що той чи інший майбутній бандерівський «полеміст» скаже: «а де ж ті представники ОУН — Мельника були?» Вони були в Краю. А сл. п. Олександр Куц, ідучи на Волинь, мав між іншим, завдання зв'язатися з Бульбою, але його бандерівці підступно, злочинно замордували 1941 року на Луччині. >

22

«Поліська Січ» підготовляється до збройної повстанчо - партизанської боротьби проти окупанта, бо ж не лише бандерівці розуміють, що визвольна боротьба українського народу не може згасати. І в червні 1941 р. Українська Повстанча Армія — «Поліська Січ», в силі понад 10.000 людей, починає повстання проти регулярних частин московської армії, а згодом — боротьбу проти нерегулярних советських частин. >

Коли це невідомо патріотам партії, або редакції «До зброї», то співчуваємо їм. Радимо в цій справі звернутися до відомого на Поліссі (відомого тим, що там боролась) бандерівця Омелька. Він нам особисто 1941 року у Львові, в місяці липні, оповідав таке: «Ледве почалась війна, Бульба зібрав відділи своїх хлопців і почав бити большевиків. Німців там і тепер небагато, а тоді зовсім не було й Бульба почав там заводити адміністрацію. >

Його відділи охороняють населення перед большевицькими бандами, а ми допомагаємо в організації життя. Урухомили навіть пошту».

ПЕРШИЙ ЕТАП

Так, як бачимо з вище сказаного, повстала У П А (цю назву знали всі, навіть і бандерівці вживали її вже 1942 р., ведучи пропаганду проти повстанчої акції — «бульбівців») і так розгортала свою діяльність.

Тисячі бійців горнутья до УПА. Зброя й амуніція для цілих дивізій лежить по лісах горами — треба лише простягнути руку й узяти її, щоб або вже тепер ужити, або заховати на потім. І УПА бере цю зброю й амуніцію. Беруть цю зброю і «мельниківські опортуністи» та законують по лісах, за що платить головами ціла житомирська езекутива, лише не бере тієї зброї бандерівська «ОУН», «з ініціативи якої повстала УПА» — (як твердить С.А. Сірий — «Визвольна політика», ч. 4—5, стор. 10).

Українська Повстанська Армія «Поліська Січ», під командою Тараса Бульби-Боровця, має, отже, досить зброї, амуніції й людей. Вистачає їй також ворогів, але не вистачає старшинського кадру, і вона шукає його. Шукає скрізь, але не знаходить ніде. Не дає його ні «революційна» ОУН Бандери, що саме тоді займається де-конспірацією своїх підпільних кадрів, проголошуючи й «будуючи» державу в Галичині.

Цей старшинський кадр рішає дати «опортуністична» ОУН полк. Мельника, після домовлення між Проводом ОУН і отаманом Т. Бульбою у Львові влітку 1941 р. Рішили це зробити не тому, що мали тих старшин забагато, не тому, що хотіла на тому зробити собі рекляму, і не тому, що сподівалась від того якихось користей тоді, або згодом (от, хоч би 1947 року), а просто тому, що

ОУН в міру можливостей завжди співпрацює і підтримує кожну українську революційно-визвольну акцію.

Хоч патріоти партії і вдають сьогодні, що в це не вірять, проте, на це є багато живих свідків — от хоч би вище згаданій Омелько та дехто з тих старшин, що тоді негайно на Полісся виїхали. Пор. Домазар, пор. Кидюлич не живуть, але сот. О—ко та пор. Юрко Д—ко живуть і можуть розказати, як і багато інших свідків, дуже добре бандерівцям відомих (напр., полк. Д—ко).

На осінь, однак, коли саме мала виїхати друга група старшин, повернулися згадані старшини, бо УПА, зіткнувшись ближче з німцями, почала звукуватись, замість розростатись. Поліська кітловина була очищена. Про «союз» із німцями не могло бути мови, а тому Бульба почав «відриватись» від німців, щоб не деконспірувати людей і не доводити до передчасного удару.

Ми певні, що ті, чи інші патріоти партії, з провокативною метою, запитують нас: чому ж Бульба не поставив опору німцям, чому відразу не почав боротьби з окупантом? Щоб заощадити зайві дискусії, скажемо зараз: не почав з тих же причин, з яких у 1940 чи 1941 році ще не починали боротьби французькі «макі», ані польська АК, ані греки, ані Англія не робила десанту, ані Америка не винувала Німеччині війни.

Бульба зменшував свої відділи, як міг, і коли 16.11. 1941 р. (а не в січні 1942-го, як твердять так добре «поінформований» патріот бандерівської партії) німці в Олевську розв'язували Поліську Січ, то це вже було лише кілька сотень. І зброю склали лише вони — решта розійшлась по хатах, заховавши зброю.

ТРИВОЖНИЙ І КРИВАВИЙ 1942 РІК

Ми могли б відповідати й далі на поодинокі гідкі провокації та інсинуації патріота бандерівської партії,

але полеміка з таким «противником» не пасувала б до катосу, що його видобула вся Україна й кадри ОУН та низові маси ідейних бандерівців, й ображала б героїчно пролиту кров однаково Олени Теліги, як і Мирона, що згинув в серці України — Київі, та безчисленних — «мельниківців», бандерівців, бульбівців та ще там яких-івців, що лягли в братні могили по всій Україні — від Береста до Харкова й від Чернігова до Симферополя.

92

В цей тривожний і кривавий 1942 рік для нас, що стояли невпинно в підпольній чи партизанській боротьбі, не існувала різниця між-івцями, хоч між нами лежала кров Сеника й Сціборського, Шубського й Пришляків, Годуса й Олександра Куца, кров, пролита бандерівцями. Проте, ми готові були цього не заогнювати перед обличчям смертельного зудару з німецькою воєнно-адміністративною машиною. Бо ж ми добре знали, що ті, що давали наваз, ту кров пролити, не будуть серед тих, що цей удар візьмуть на свої плечі, як і не буде там тих, що тепер найголосніше вважають себе в праві про ті часи говорити. І низи бандерівські назагал це також добре розуміли, й коли йшло про боротьбу з окупантами, завжди можна було знайти спільну мову, якщо поблизу не було якогось бандерівського царика.

222

Назрівали важкі події. Після житомирських розстрілів, де поруч з езекутивною ОУН у листопаді 1941 року, розстріляно й бандерівців, після розстрілів у Полтаві, Миколаєві, Чернігові й Кременчуці, прийшов кривавий лютий 1942 року в Київі. Скрізь на передовій лінії визвольного - революційного фронту гинули визначні члени ОУН, а поруч них, менш визначні, менш чисельні, але не менш віддані бандерівці.

✓ В Галичині й на Волині пройшли масові арешти бандерівців і небандерівців, яких здеконспірувала хвороблива амбіція деяких «міністрів» «проголосити» державу у Львові так, наче б Українська Держава не

була проголошена 22. 1. 1918 року. Всі ці арешти не прийшли несподівано й не були висловом тільки німецької глупоти, чи большевицької, або польської провокації, хоч усе це грало свою роллю. Арешти ці мусіли прийти, бо німці відчули, що Україна, окупована ними, може бути лише зламана, коли вони її зможуть зламати, але сама не зігнеться під їхній чобіт Нікол^и. І німцям здавалось, що вони можуть зламати все й вони почали ламати свідому Україну, м і л і т а р н о, до якої належали всі свідомі українці, навіть не революціонери. Свідомі глибини української трагедії 1942 року, не будемо казати пропагандивних фраз на похвалу своєму середовищу, але це історичний факт, що на першій лінії боротьби, як перші, впали визначні члени ОУН полк. Мельника. Якими б «опортуністами» вони не були, вони впали в боротьбі. І якими б «єдиними» революціонерами не були С. Бандера й товариші, вони живуть по сьогодні, як і автори всіх ультра-революційних писань.

Історичним фактом є, що саме першу демонстрацію української суверенності в найширшому значенні — найвиразніше провели «мельниківські опортуністи», і вони найдорожче за неї заплатили. І саме ця суверенність була причиною німецького удару по українських силах, українсько-німецької війни.

В лютому 1942 року, коли прийшли вже великі удари, ще не було мови ані про контингенти, ані про виїзд до Німеччини в широкому значенні. І не сала шукало гестапо в Києві, а письменницю Олену Телігу й підпільника Мирона. І не гречки шукало воно на Поліссі, а Тараса Бульби, і його січовиків.

Знаючи, про що йде, члени ОУН ідуть у підпілля, а Тарас Бульба й найбільш загрожені, витягнувши заховану зброю — в ліс. Так виникають ті «малі, рухливі партизанські відділи», яких існування так заперечує сьогодні не один патріот, а вся бандерівська партія, хоч про

це знали німці тоді, знали більшовики, а сьогодні знають дуже добре західні альянти від самих німців, яким вони більше вірять, як нам, в наслідок такої пропаганди, яку веде УГВР.

Діяльність цих відділів настільки недвозначна, що німці вже в березні 1942 року бояться їздити й скрізь розпитують: «Во іст Бульба?» Бульба є скрізь і ніде. Дає тут і там німцям по пальцях, щоб не розгулювались надто, але широкої війни не починає, знаючи, що вона не уникнима, що вона принесе нам і так нечувані втрати, отже, спішитися з нею не конче треба. Навпаки, треба повне розгорнення її яко мога відсунути. Тому то, щоб її відсунути, полк. Мельник висилає до німецьких чинників меморандум з попередженням, що наслідки їхньої політики будуть катастрофальні. Цих меморіялів, утриманих в гідному й незалежному тоні, ніхто не випирається і лякати нас ними нема чого. Це нормальна річ для суверенного політика, який веде українську політику в українському інтересі і не старася довести сьогодні новим панам, що — «я завжди був з вами».

Наскільки відділи отамана Бульби були відомі всім, крім «краєвих» бандерівців, свідчить той факт, що вже в лютому 1942 р. більшовики шукають контакту з штабом в Олевську, а в березні 1942 р. вже прибув їхній емісар на пункт Кармелюка в Людвиполі з пропозицією зустрічі компетентних осіб.

В міру напруження ситуації, в с і готуються до широкого удару з німцями, але не всі однаково. Одні стараються до нього приготуватись, порозумівшись з іншими українськими силами, інші — підпорядкувати ті сили собі. На цю останню точку стали бандерівці. Тому, хоч вони бачили всю повагу ситуації, з чисто амбітницьких причин (бо ж не підозрюємо гірших причин) ведуть пропаганду проти Бульби, твердячи, що «партизан

ку сьогодні проти німців можуть вести тільки агенти Сталіна або Сікорського».

І знов же першими, що вступають у співпрацю з УПА, є такі «опортуністичні мельниківці».

Коли ці перші дії і кроки до співпраці порівняти з кривавим полум'ям війни 1943-44 рр., то видадуться вони маленькими. Але все живе народжується маленьким, і щойно згодом росте.

В червні 1942 р. бульбівський партизан Муха (вбитий бандерівцями 1943 року) нав'язує контакт з Мулярем — командантом топчанської боївки ОУН, для установа пунктів зв'язку на Межиріч. Муляр іде в цій справі на зустріч і передає це все Межиріцькому районовому Кривоносові, що відтоді стає у нас спеціалістом і «головноуповаженим» для зв'язку з Бульбою. Від тоді цей зв'язок не рветься, а все затіснюється.

Для нас не було важливе, як і в 1941 році — чи це Бульба, чи хто інший. Важливе було, що це — революційна сила, і з нею нам було подорозі, бо йшли до одної мети.

По зв'язках Кривоноса, іде до Бульби від Інспекторату ч.П ОУН — Шморган, і він стає постійним гостем у штабі УПА, а згодом до штабу делегується, як постійний представник ОУН — проф. Антін Баранівський (згинув у бою з більшовиками в січні 1943).

Літо 1942 приносить криваві події на Поліссі: німці палють поліське село Озірці й вистрілюють усе населення. УПА відповідає на це різними акціями, а рівночасно Тарас Бульба пише листа до кривавого Коха, де заповідає війну, якщо німці не припинять терору, та домагається звільнення всіх політичних в'язнів, у тому числі й Бандери.

Німці починають переговори з Бульбою. Рівночасно провалять їх і більшовики, присилаючи з Москви підполк. А.А. Лукіна та капітана Брежньова. При одній з

розмов (у грудні 1942) були присутні неофіційно й представники ОУН — А. Баранівський та Шморгун.

Розмови ні до чого не довели, бо українська сторона ставила справу суверенно: визнати українському народові його державну незалежність.

Що справи ставились саме так, а не інакше, всім добре відомо, бо й Бандера та його товариші читали копії листів Бульби й протоколи переговорів (вони ж їх і знищили) та можуть це ствердити.

Переговори з більшовиками дали один наслідок: на кілька місяців передишку в боротьбі на два фронти. Більшовики зобов'язалися не чіпати українського населення за ціну припинення з ними боїв. І вони, і УПА не могли себе знищити, а тоді ще вони не були небезпечні, бо були, власне, поза українською територією. Але після Сталінграду 20. II вони напали на групу пор. Зубатого й війна на два фронти почалася із зростаючим завзяттям.

Хоч бандерівці в цілому ставились до УПА, як до небажаного конкурента, то місцеві, низові їхні клітини були в акції братами, і тут переходили партизанський вишкіл (напр., Круча, згодом сотенний в УПА-Північ).

У багатьох акціях боївки ОУН співдіють з УПА, а співпраця не рветься вже відтепер аж до останніх хвилин. Так затісняється братерство зброї, що в майбутньому стане традицією, фундаментом військової єдності різних політичних середовищ.

ЗАЛОЖЕННЯ І ЗАСАДИ

Коли в 1942 р. український народ почав організувати самооборону проти німецького окупанта й більшовицьких банд, то рік 1943 був роком, коли Україна запалала вогнями, почала спливати кров'ю у тотальній війні. Вся її територія задимилась вогнем і кров'ю. Не було

спокійного куточка, де люди б хоч одну ніч безтурботно спали, хоч день нормально працювали, де росли б діти з певністю, що побачать завтрішній день.

Закипіло все хаосом, над яким ніхто не панував. Хочемо ми, чи не хочемо, але це мусимо признати. Ніхто не був наном ситуації. Малося враження, що роздуwane полум'я повстання пожирає і тих, що його роздули. Мов учень чорнокнежника, викликали, німці всіх духів землі Української, і не могли їм дати ради. Почали з ними нерівну, сліпу боротьбу, бо вже тепер не знали, з ким і за що борються.

Знали добре, чого хочуть — большевики. Їм світила провідна засада: «вызвать невыносимое положение». Викликали, в німецькому запіллі хаос, без огляду на всі наслідки. Їх цікавило лише одне: не дати німцям отямитись, зорієнтуватись і втриматись на занятій території. Для тих Україна становила лише певний відсоток їх земель і населення. Непокірну Україну вони віддавна винищували, терором, експлуатацією і голодом, щоб залишилась лише чорна земля для колонізації і висмокування. Її руїна і болі — були їм тільки на руку.

Зовсім інше ставлення до цього мусіло бути в українських політичних чинників. Для боротьби з німецьким окупантом ми не могли жертвувати саму фізичну основу народу. Адже перед нами в перспективі стоїть дальша боротьба і десь, може й далеко ще, останній, рішальний бій. Той бій, що мусить прийти, але нашим противником у тому бою не будуть німці. Отже, проти німців ми не могли кидати останніх резервів. В бою з ними ми не могли скривавлюватися остаточно, бо ж їхнім кінцем наша війна не кінчалась, а щойно, власне, починалася.

Це не значить, що ми мали жаліти німців. Їх нам треба було бити, але не так, наче б це був наш останній бій. Адже ж і англійці їх не жаліли, а проте, не ки-

дали проти них усього, що мали — ані в Греції, ані у Франції, бо знали, що не там і не тоді буде останній, рішальний бій.

Так розумів і Михайлович. Але ті, що хотіли Югославію використати для своїх цілей, не журяться її долею і жаліючи свою кров, а не її, замість болючого болями своєї батьківщини Михайловича, воліли агента Тіто. Бо Тіто робив їм прислугу, а Югославія його цікавила, як предмет його кар'єри.

Коли глянемо на 1943 рік і на дії УПА, вже керованої «концепціями» Рубана-Лебідя, пригадається і тактика Тіто, і самогубний похід 2.000-ною колоною Ковчака в Карпати. Але проте ж не підлягає сумніву, що ні Лебідь, ні його оточення не були на службі ворожої сили.

В чому ж справа? Справа в з а л о ж е н н я х, із яких вони тоді виходили, в з а с а д а х, за якими діяли, а м б і ц і я х, які задовольняли, і в з а к о н а х із яких уже потім не могли вирватись, хоч би того й хотіли.

Замість вдаватися в теоретичні дискусії, розберемо всі ці питання на конкретному історичному матеріалі.

В ПІДЗЕМЕЛЬНИХ КУЗНЯХ

Зима 1942-43 р. виразно позначила згущення атмосфери 1942 року, яку ми коротко накреслили вище. Назрівав вибух, до якого всі були готові, але різно плянували в ньому діяти.

ОУН готується до неминучого збройного висгупу й це позначається в тезах Конференції провідного активу Інспекторату ч.ІІ в Почаєві на Зелені Свята та Конференції провідників Центральних і Східних Земель, скликаній Центральним Керівництвом цих земель 15. серпня в Києві.

Основним ствердженням тез було: наша політика не

є ані про-, ані антинімецька. Вона — українська, націоналістична й самостійницька, а як така, не може уникнути зудару ані з німцями, ані з московським ворогом.

Зудар цей почався давно й кожночасно набирає інших форм. Ясно, що збройний удар теж неминучий.

Тому ОУН робить усі заходи для консолідації всіх українських сил. Тому щораз тісніші зв'язки з Бульбою, тому спроби створити одноцілий український фронт проти ворога, тому підготовка.

За всіма ознаками, цей збройний удар мав вибухнути найперше й найгостріше на північно-західніх землях, саме на терені Інспекторату ч.П. Бандерівці ні з ким у цьому напрямку не хочуть порозумітися. В своєму амбітницько-дитячому оптимізмі сподіваються самі охопити цілість ситуації, і до цього готуються. Готуються з гарячими головами й спричиняють певні провали. Пізньої осені 1942 р. німці накривають коло Варкович (Дубенщина, Волинь) невеличкий транспорт зброї, ескортований українською поліцією. Арешти, розстріли і напруження зростає так, що стає ясно: удар буде викликаний не свідомо, не організовано, не керовано якимось, свідомим пляну, проводом, а стихійно і випадково. Отже, треба бути вже готовим, хоч ще час і не наспів.

Інспекторат ч.П звертає всю свою енергію на підготовку військової ділянки. Луцьк, Дубно, Рівне, Крем'янець, Володимир — стають осередками, з яких іде підготовка зброї, мобілізаційних плянів, і вишкіл боївок та військових частин.

Вже цілий 1942 рік підпілля ОУН, у стислому значенні цього слова, заповнюється розконспірованими людьми, а тому вся робота позбавляється, підсилена цим елементом. На терені лише двох повітів — Крем'янець і Дубно було в місяці липень — грудень 15 вишкільних військових пунктів. У вишколах брали участь часто і по 100 людей.

Заготовляється амуніція, одяг, харчі. Як перша проба «пера й чорнила», обласний боево-розвідчий реферат у Білій переводить у січні 1943 р. напад на Дубенську в'язницю і звільняє всіх в'язнів. Німці так заскочені, що навіть не переводять репресії. При цій okazji показується характерна річ: бандерівці не видержують, червоно такої «конкуренції» і переводять напад на Кремнецьку в'язницю, який, зле підготовлений, не вдається. За другим разом уже вдається, але користь не оплачує трунів розстріляних за це німцями чільних українців.

Волинь починає кипіти. Наявна тоді збройна сила, якою була УПА під командуванням отамана Тар. Бульби, готується до нових завдань: стати зв'язком великого повстанчого руху. Тарас Бульба висилає до ОУН і бандерівців пропозицію створити надпартійний політичний орган — «Українську Національну Раду» — що керував би збройною акцією, яка відтепер швидко зростатиме. Абстрагуючи від форми й назви, ОУН готова вести розмови на тему створення спільного керівного осередку, а вслід за тим і спільного військового штабу. Але бандерівці не хочуть ніяких спільних осередків. Вони себе вважають за єдиний осередок і пропонують Бульбі «плюнути» на всіх, визнати їх за керівну політичну силу, а вони його визнають головнокомандуючим збройних сил. На цьому розмови тимчасово припиняються, а створення Ради — торпедується.

ОУН, однак, далі стоїть на становищі координатції сил, і тому ведуться розмови про спільний штаб та сталих представників — політичних уповноважених — при штабі.

Так у підземеллях куються пляни і йде підготовка та зарисовуються майбутні табори з їх психологією і, з неї випливаючою тактикою.

ГРІЗНА ВЕСНА

Березень 1943 р. приніс несподівані, але наскрізь логічні події. Німці приспішили акцію набирання молоді на невільничу працю в Німеччині. Коли молодь відмовлялась, німці хотіли застосувати примус і для цього вжити українську поліцію. Перше це трапилося в Здолбунові — поліція відмовилась. Німці її роззброїли, 12 осіб розстріляли, а решту вивезли в Німеччину.

Ясно було, що такі речі раніш чи пізніш траплятимуться скрізь, і поліції нема місця в легальному житті. Ще можна було в певних місцевостях лявірувати, бо ж одночасно було на 100% ясно, що на місце української поліції прийдуть німці, або поляки, або так звані «козаки» (а на ділі — москалі), і населення на цьому потерпить. Але бандерівці, які мали в поліції багато своїх людей, почали стягати її нагло в ліс.

Після втечі кількох станиць, решта не могла лишитись. І протягом березня — квітня вся поліція і вишкільні батальйони опинилися в лісі. Там до них долучилися всі існуючі відділи та бійвки, і партизанська армія, чисельністю на кілька тисяч, стала реальним, dokonаним фактом.

Ясно, що в лісі негайно проходив поділ за організаційною приналежністю або політичними симпатіями. Таким чином, на Волині весною 1943 року було три армії: 1) «мельниківців», 2) бандерівців і 3) бульбівців. Тут крилась велика небезпека, що згодом стала жахливою трагедією українських Визвольних Змагань останнього періоду.

ДВІ ТАКТИКИ — ДВА ТАБОРИ

Сьогодні важко собі уявити ті настрої, якими жили українські землі тієї весни 1943 р. Німці в сталому поготівлі, в паніці. І всі почувають, що німці раптом стали

боятись України. Вони ще догковажать її силу, вони ще цілком не оцінюють ситуації, але вони вже бояться. Що це означало для загалу українського населення!

А тепер уявімо собі настрої молодих партизан! Кожен із нас жив уже віддавна, як зацькований вовк. Вічно в підпіллі, вічно з чужим прізвищем, з фальшивим документом. Вічно оглядаючись на шпідлів, або на випадкову облаву. І, несподівано опинившись із зброєю в руці і з десятком патронів у кишені, чуємо, що «непереможна» німецька армія затривожена, а злочинська банда адміністраторів і посіпак Коха — дрожить від страху! Від страху, власне, п е р е д н а м и !

Це був період рожевого оптимізму, час захоплення, золотих мрій і блакитних надій.

Але, коли, таким настроєм піддавався пересічний смертний, то чи мав право в такій країні фантазії жити той або інший провід?

Ані ПУН, ані отаман Бульба фантастами не були. Але були ними бандерівці. Вони не лише піддавалися цим настроєм, але ще їх і розпалювали. При чому робили це широко організовано й пляново. Одне, плян переводили в життя не відразу.

Бульба, як старий партизан, запропонував створення спільного штабу. Ширші розмови на цю тему провадили з ним представники військового реферату ОУН. Бандерівці теж приступили до розмов, висилаючи свого тодішнього головнокомандуючого (бодай так він представлявся), с. п. поручника Сонара.

Частини ОУН і бандерівців оформились під назвою Військових Відділів ОУН полк. А. Мельника та Військових Відділів ОУН С. Бандери. Назву УПА вживали тільки Відділи Тараса Бульби.

Вже в перших розмовах показалося, що розходження є не лише в монополістичних тенденціях бандерівців, але й в уявленні ситуації і перспектив.

Всім було ясно, що ті кілька тисяч, що опинилися в лісі зовсім малою кількістю легкої зброї, амуніції, в додаток без потрібної кількості старшин — це ще не армія. Щоб ті відділи відповідно **зорганізувати й доцільно спрямувати** їхню акцію, треба величезного зусилля усіх можливих старшинських сил. Треба подумати про певні бази, які не легко створити на Поліссі, бо там щораз зростає сила большевиків. Та взагалі, перед очима ставали тисячі проблем, до розв'язки яких **треба братися всіма силами, зібраними в один штаб**. Але з розмов було видно, що бандерівці уявляють собі все це надто легко.

Крім того, треба було брати під увагу перспективи: коли пустити машину в рух, то вона набиратиме все більшого розгону, і кульмінаційний пункт прийде далеко раніше, ніж час нашого останнього, рішального бою. Ця засаднича **проблема** для бандерівців взагалі не існувала.

Проте, а може саме тому, вперто всі змагали до створення спільного штабу. Наразі ж, затримуючи свою незалежність, усі відділи пов'язались кличками й діяли по-братерському.

На Крем'янецьчині відділи ОУН і бандерівців, за ініціативою пропагандивно-політичного уповноваженого ОУН Чорноти, навіть **підписали** акт братерської співдії з бандерівськими відділами на час тривання збройної визвольної боротьби.

Все це, включно з переговорами Сонара, було подумане всіма щиро. Але не так думав «урядуючий провідник» бандерівської ОУН — Рубан - Лебідь. Це правда, що головнокомандуючим, у військовому значенні, ані своїх Військових Відділів, ані пізніше УПА, він ніколи не був. Проте ж ніхто поінформований без злої волі не заперечить, що всім керував виключно Лебідь, а зокрема — відділами СБ, за допомогою яких він тримав

у руках увесь свій «провід» і всіх головно- і неголовно-командуючих.

Лебідь, безперечно, має значчі поліційно-організаційні здібності. І використовуючи ситуацію, він змонтував дуже пружну сітку СБ, яка забезпечувала йому оперативність і езекутиву. Спираючись на цей реальний фактор, Лебідь міг думати про схоплення в свої руки всього збройного підпілля і всіх акцій. Тим легше він міг це зробити, коли не мав наміру оглядатись на наслідки такої тактики.

Сонар веде розмови, бо знає, що справа ця рішаюча — спільний штаб — це спільна голова, що думає. Охоплення всіх збройних частин однією партією — це катастрофальна безконтрольність. Ці думки й уявлення Сонара розбігалися з наставленням Лебеда і його прибічників. Чи тому, чи з інших причин, але на умовлену чергову зустріч у справі спільного штабу, на початку травня 1943 р. Сонар не прибув, а зв'язковий від нього просив зустріч відложити.

На 20 травня 1943 року призначена була друга зустріч представників УПА, ОУН і бандерівців. Від УПА прибув Тарас Бульба, від ОУН — Жданович, від бандерівців ніхто. Згодом бандерівці офіційно подали до відома, що «Сонар згинув у ворожій засідці», але на його місце ніхто не приїхав. Виникає питання: чому?

Тут і приходимо до засадничої справи. Крім бажань усе схопити в свої руки (не покидаючи деклямацій про єдність армій і т.д.), бандерівці вирішили показати себе у своїй силі, як ті, що вміють, як у нас казали, «закачати історію». І хоч як сьогодні патріоти партії доказують, що вони тоді знали, до чого це доведе, то проте, справа стояла не так. Вони не хотіли думати про завтра. Їх захоплювала думка про сотні, курені, групи. Про захоплення районів, творення баз, проголошення «суверенної влади», поділ землі, адміністрацію і т.д. Здавалосьь

ім, що на окупованій ворогом території можна, начебто під шапкою-невидимкою, створити свою державу. Або зроби́ти це бодай на певних територіях, куди ворог не дістанеться навіть за сучасного стану техніки й за можливості переводити концентровані удари навіть на мільйонні армії. Мало того. Ще й сьогодні люди того середовища пишуть у «військовому» журналі:

«Коли йдеться про державне будівництво на опанованих повстанцями теренах, то УПА перебрала всі три функції суверенної державної влади, а саме: 1) законодавчу, 2) виконавчу і 3) судівничу, організуючи такі ділянки державного життя: 1) адміністративний апарат, 2) шкільництво — до середнього включно, і 3) судівництво» — («До зброї», ч.2 за 1946 р., стор. 15)

Дуhamо, що навіть для того, хто в УПА не був, коментарі зайві. А рівночасно, в статті іншого бандерівського автора читаємо не лише «докази», що Клявзевіц — взагалі дурень, що техніка своїм тягарем розвалює армії, але й цілком правильну думку про повстанчу боротьбу, яка нам нагадує істину, що Дніпро тече в Чорне море:

«Українська доктрина національної оборони, коли хоче перемогти, мусить ворогові нав'язати свою стратегію і тактику боротьби, а не тільки копіювати зразки ворога, бо тоді — хоч-не-хоч, спіткає нас неминуча поразка. Коли ворог прагне до концентрованого й вирішального бою якнайскорше, і шукає противника, ми якнайбільше децентралізуємо війну, і вирішальні масові удари противника розпилюємо на тисячу дрібних боїв, децентралізованих в часі й просторі, і в них, цих дрібних боях, уникаємо розв'язки і не захищаємо ні терену, ні комунікацій, ні баз.» — («Визвольна політика» ч. 4—5 за 1946 р., стор. 55).

Все це правда, але: як закладати адміністрацію і середні школи, коли не захищати терену, по якому після партизан пройшов німецький, або московський кат? І яким способом, воюючи на своїй території, де ворог безоглядно все палить і нищить, вичерпати й перемогти ворога, якого територія і людська база непорушні, — це тайна бандерівської логіки. Так логічно думали вони й в 1943 р., з тією різницею, що там основою їхньої тактики стало саме захоплювати певні території, а потім їх захищати, майже завжди без успіху. Бо ж і як можна захистити сотнями терен, який атакує ворог, скучившись саме тут?

Однак, Рубана цікавило все, але не наслідки. І він повнотою пустив машину в рух і почав розгортати партизанку до найширших меж. Очевидно, лише на Волині, а згодом щойно в Галичині, бо землі, що пробули 20 років під большевицькою окупацією, дивились на справу аж надто реально.

Та, виникло два табори: бандерівці, що думали, як подано вище, і табір другий, що його складали: — ОУН, УПА-Бульба та представники, інших груп. Другий табір ніяк не мав наміру починати зриву, ані розпалювати збройної боротьби в абсолютно невідповідний момент, вважаючи, що ще довгий час наша боротьба засадничо муситиме проходити і провадитись політичними партіями, а тому широких мас деконструвати ще не треба, бо коли німці розвідки не мають, то большевики її мають, і в свій час знищать розконспіроване підпілля.

Збройну боротьбу проти німців вважали ми потрібною і конечною як з політичних причин — щоб большевики не прийшли, як визволителі й щоб німці не користали з багатств України, так і з причин конкретного характеру — щоб дати місце тим, що в легальному житті не можуть залишитись, і щоб німці мали почуття, що їхні злочини не проходять безкарно.

Ця правильна в засаді, постановка, мала, одначе, свої слабі сторони. Вона не враховувала намірів бандерівців. Не взято повноту під уагу, що бандерівці, використовують настрої мас, такі прийдуть стільки сил, щоби зліквідувати незалежність другого табору. Ця постановка й перецітувала бандерівців, бо не передбачала, що вони спричинять ряд зайвих катастроф, та зможуть ті катастрофи довгий час видавати за успіхи й далі авархизувати українське життя та визвольну боротьбу.

Наслідки цих помилкових розрахунків не примусили себе довго чекати.

ПЕРШІ НАСЛІДКИ

Бандерівці концентрували свої відділи початково в районах: Ковель — Володимир — Луцьк та Острів — Крем'янець. УПА - Бульби панувала в районі Рівне — Костопіль — Сарни. Провід Інспекторату ч.П ОУН створив дві основні бази: одну на Крем'янецьчині, другу на Володимирщині, та монтував третю рухому базу, що діяла б спільно з Головною Командою УПА - Бульби й мала проміювати на Центральні землі України. Основою цієї бази мав стати відділ поручника Волинця, що з Ковельщини був перекинутий до Головної Команди УПА. На долю пор. Волинця і представника ОУН при Головній Команді УПА, випало важке й відповідальне завдання: усталити форми співпраці з УПА, втримуючи абсолютну військову, а зокрема — оперативну єдність, а рівночасно затримуючи абсолютну політично - організаційну незалежність.

Не було це питання лише однієї армії, яку у всіх державах дуже легко творять найрізніші партійні організації. В умовах революційної боротьби ця справа виглядає далеко важче, як у державному організмі. Крім двох військових одиниць, треба звести до спільного опе-

ративного знаменника й дві підпольні сітки, на яких ба-
зується ліс. Треба узгіднити політичну пропаганду. Зо-
крема, це було важче в просовуванні за колишній поль-
сько - совєтський кордон, де майже неподільно панувало
нам чуже й вороже большевицьке підшля, і народня гу-
ща не знає, що це таке — політична зрізничкованість.

Та проте, за доброї волі всіх, що входили в склад
УПА (а входили туди, крім ОУН і УНР-івці, і гетьман-
ці, і УНДЛ і Вільні Козаки, і т.д.) цю справу поладна-
но швидко й без жодних зупинок. Усталено спільну плят-
форму основ пропаганди визвольної боротьби, яка знай-
шла свій вираз в органі «Оборона України» (перше ч-
сло якої вийшло фотодруком на еміграції).

Але ця співпраця різних політичних середовищ,
сперта на гранітних фундаментах братерства і зброї, і
крови, і спільної мети, швидко була виставлена на над-
звичайно важку пробу.

Вже з початком місяця липня 1943 р. всі почали від-
чувати вороже ставлення бандерівців, які в межичасі
роздували свої сили й стали нас чисельно переважати, а
рівночасно своїми кривавими вчинками копали щораз
глибшу борозну між нами й собою. Ще діяли спільні
клички й між відділами жодних непорозумінь не було, а-
ле вже почались затримування, ревідування, «переслу-
хування», а то й роззброювання окремих зв'язкових, при-
чому заповідалося, що незабаром уже всі їм підлягати-
муть.

Тим часом бандерівці в інших районах переходять
від слів до «діла». На Крем'яничині не лише співдіяли
початково бандерівці з відділами ОУН чи так зв. ФУР
(Фронт Української Революції — прихильники УНР і
УНДП), але й підписали згадану вище умову. Тією си-
лою рівноваги були військові бази й частини ОУН. Вій-
ськові табори ОУН і бандерівців були майже поруч, у

тому самому лісі, недалеко села Антонівці. Табори були сполучені телефоном та жили, як дві родини.

22

В половині липня 1943 р. сотні ОУН переводили дуже вдалий напад на містечко Вишневець, а в таборі була лише невеличка залога. До неї звертається командант бандерівців Крук з проханням позичити 20 тисяч набоїв. Їм позичають, бо як не позичити товаришеві, хоч і невідомо, скільки свої вистріляють амуніції у Вишневець, а скільки здобудуть. Сотні, повертаючись з виправи, мали бій з 2.000-ною бандою Ковпака, що йшов на Карпати, і вкрай перемучені, прибули до табору та, мов мертві, попадали спати, виставивши лише нормальні частини й застави, бо ворог не передбачувався. З боку бандерівського табору жодних стійок не було, бо той бік вважалося захищеним їхнім табором. Прокинулись, оточені переважаючими трикратно силами бандерівців, що вимагали підпорядкуватись і скласти зброю, коли хочуть уникнути пролиття братньої крові. Зрештою, ті вимагали лише ввійти в склад — УПА. Тут же пояснено, що «УПА вже поєднує всіх українських партизан, і битись нема за що братові з братом і товаришеві з товаришем». Для обговорення деталей справи, запрошено старшин табору ОУН на розмову до штабу бандерівців. Коли ті прийшли, їх «братньо» роззброєно і заарештовано, вбиваючи тих, що ставили опір.

Так виглядав перший «політичний» чин нової армії з украденою назвою УПА. 222

Не менш по-лицарському виглядало «об'єднання в УПА» відділів ОУН на Володимирщині.

Коли сотні ОУН були в бою з советсько-польською бандою, що грабувала українські села, а в таборі була лише невеличка залога, 2 курені «новонародженої» УПА здобувають боєм цей табір, і під загрозою розстрілу, змушують вартових подати повертаючим сотнями сигнал, що в таборі все в порядку. Коли ті входять у табір, вони

фактично потрапляють у засідку, в якій мусять капітулювати.

222
В обох випадках розброєні сотні розформовуються і втілюються в різні бандерівські частини під поліційним доглядом СБ, як непевні. Старшини дістають кожен свого «ангела» з СБ, з пучком у кишені, а організаційні провідники ОУН, як «ворожий елемент» — переважно ліквідуються. У всьому терені починається полювання за членами ОУН, і їх втілюють в УПА під наглядом СБ, а всіх видніших скритовбивчо ліквідують. На одній Дубенщині вбито понад 30 активних членів ОУН, або подумано п у т а м и.

222
Очевидно й ясно, що ані бійці, ані старшини УПА нічого спільного з цими вбивствами не мали. Вони про них не знали навіть. Робили це виключно члени СБ за інструкціями Лебеда. Та й той, чи інший хлопець, із СБ не знав, що він робить. Жертву висліджувала міснева сітка, не знаючи, для якої цілі. Думаючи — от так, для інформації. Тоді спроваджувалось відділ СБ, який особисто жертви не знав, і йому доручалось «ліквідувати німецького (або совєтського) агента, який має доказані великі злочини». Коли хтось із бійців або старшин УПА відважувався протестувати проти таких метод визвольної боротьби, то й на нього приходило пучо СБ. В цьому значенні Рубан був найвищим держиморлою УПА — ніколи не будучи її командувачем і взагалі не булучи військовим, ані не бувши в жодних боях, як і сьогодні.

— * ● * —

При кінці липня і Полісся довідалось, що існує «об'єднана УПА», яка проголосила свою «суверенну владу» та почала навіть переводити «земельний закон». Рівночасно Бульба одержав ультиматум — капітулювати.

На початку серпня сотня ОУН, під командою Волинця, що з своїм загonom наробив багато школи німцям і оборонив не одно село від німецької панцифікації,

вирушила в рейд на Житомирщину, шляхом попри Корець, з пропагандивною протинімецькою і протимосковською літературою. В Сторожівському лісі мала важкий бій з мадярсько-німецькою великою частиною, з якого вийшла лише з одним убитим (сл. п. Ганджа), завдавши дошкульних втрат ворогові. Після бою відпочивала на сторожівських хуторах, і тут була оточена бандерівцями та змушена до капітуляції. Пор. Волинець після цього прислав листа до от. Бульби, де йому пояснював своє рішення капітулювати тим, що однаково під — цією командою нищити ворогів України. Але цей його патріотизм був «відповідно» оцінений бандерівцями, які знали, що він давніше був обласним провідником ОУН на Житомирщині і, як такий, був для них «непевний». Його вони з сотнею перекинули в Стидень (село на Степаньщині, якийсь час кватира штабу Енея), де сотню розформовано, а Волинець заарештовано й із зв'язаними руками допитувано біля тижня. Згодом його ще під наглядом СБ використовували, як військового спеціаліста (він був старшиною артилерії червоної адмії), аж нарешті СБ його застрілило, «як большевицького агента»...

18.8.1943 на хуторах біля Хмелівки, на Костопільщині, зупинився отаман Бульба, відвідуючи свою Людвипольську сотню, яку він особливо любив, бо вона складалася з близьких його земляків із Людвипольщини. Тоді ж зауважено підозрілий рух бандерівських зв'язкових, що, одначе, провадили дуже миролюбні розмови, заявляючи, що вони проти насильства над своїми, бо ж і вони, і бійці людвипольської сотні — це товариші, що разом корови пасли. Були й рідні брати. Перед вечором натрулі донесли, що в близьких селах є сотні бандерівців, а одна таки зупинилась недалеко в лісі й почала дійсно дружні розмови, як вояк з вояком того самого полку. Ледве стемніло, почався в лісі рух і людвипільська

сотня була оточена, але готова битись до останнього патрона — з двох причин: 1) щоб боронити свого отамана і його дружину, яка не одному бійцеві переув'язувала рани й прала білизну; 2) ця сотня була сформована ще в 1940 році, як підпільна сотня самооборони, й від 1941 р. стояла в боях з окупантами і не думала складати зброї, яку здобула собі тоді, коли бандерівці ще про збройну боротьбу й не думали. Знали це добре й бандерівські командири (курінний Дорош), як і знали вони, що бійці їхні вдень не глянуть увічі бульбівцям, бо ці бійці складалися з свіжо мобілізованих, а не партійних боївкарів.

222

Бульба дав наказ не стріляти, а відступати розсіяно, подавши пункти збірки. І хоч бандерівців було висть на одного, майже нікого не «взято в полон», лише згодом переловлено трьох старших полковників (учасників визвольних змагань 1917 - 21 р.р.) і дружину Бульби. Її завезли в вище згаданий Стыдень і по двох тижнях нелюдських тортур (вимагали сказати, де Бульба, де його зброя і які його пляни), СБ її на наказ Енея замордували.

777

Ми знаємо, що й на ці факти бандерівці відповідатимуть потоками лайки на «мельниківських опортуністів» та цілими тирадами на честь УПА, повними фальшивого патосу й закидів, що ми, мовляв, плямуємо честь борців. Тому ми ще зайвий раз підкреслюємо: у всіх цих ганебних подіях не винні ані героїчні бійці УПА, які вже в той час на 60% не були бандерівцями, а мобілізованими, ідейними вояками України, ані не винні старшини УПА, ані рядовики-виконавці СБ. Винен Лебідь-Рубан і його партійна, злочинна кліка, що в явному божевільлі проливала братню кров, вела на загибель всю збройну боротьбу та готувала політичну катастрофу.

РУБАНІВЩИНА

Розброєння вище згаданих відділів ОУН, а згодом і деяких відділів Бульби — не зліквідувало ні однієї, ні другої організації. Так, як убивства бандерівцями, чи німцями, чи більшовиками провідних членів ОУН не знищили її проводу. Обидві організації, бажаючи уникнути братовбивчої війни та маючи на увазі швидкий прихід більшовиків, а з тим **конечність нових метод боротьби**, тримають лише невеличкі військові відділи та підпільні боївки, а всю увагу звертають на **плянове за-конспіровування організаційної сітки й підготовку її до нових завдань.**

Було це поступовання єдино правильне, але воно було причиною повного розгулу рубанівщини. Рубан стає в Західній Україні, на просторі між Случем і Карпатами, паном внутрішньо-української ситуації. Від тепер **до-слідно робить те, що тільки йому приходить у голову.** Коли до того додати ще певні закони інерції та послідовності, то матимемо повну картину підложжя нашої трагедії 1943 року, сказав би Хвильовий — м'ятежного.

Це правда, що провід нової УПА офіційно всенароднього повстання не проголошував. Але, тим не менше, він діяв так, якби це всенародне повстання вже вибухло і ввійшло в свою рішачую стадію.

Найперше проголошено «суверенну владу УПА». Тобто, всі її накази, а стисліше — **верхівки, яка в своїй дійсно децидуючій частині була бандерівською і партійною, мусіли бути виконані.** Добре поставлений поліційний апарат, складений з партійних політвиховників та відділів СБ, запевняв повну виконаність.

Наскільки була розвинута поліційна система СБ в 1943 році, хай свідчать кілька фактів. Бійцям УПА наказано трактувати небандерівську пресу, як ворожу, агентурну, і заборонено її читати.

Кожний військовий фахівець, навіть командир роя, скільки він був неупартійний (а командири були здебільшого неупартійні, бо партійних ледве вистарчало на обсаду різних «апаратів») мав при собі — коли не політвиховника, який рішав про все, то вибраного члена СБ, яких за їхню жорстокість і тупість називали «узбеки».

Кожен бандерівський районний провідник мав право давати накази сотням, що знаходились у його районі, перевести ту або іншу акцію. Нам доводилось бачити такі накази, де навіть подавався план таких акцій. Сотенні над тими «плянами» дерли собі волосся, але мусіли посилати чоти в одне чи друге місце, бо за районним надиком стояло СБ.

22
Кожен військовий фахівець, узятий до УПА — чи добровільно, чи ні, одержував завжди досить почесне становище, але й «провідника» від СБ. Полковник Тр., взятий бандерівцями в полон при нападі на Бульбу, погодився працювати в УПА, і то саме в розвідці, на якій він знався. Він навіть погодився намовити Бульбу скалітулювати й вибрався по відомих йому зв'язкових пунктах, щоб знайти контакт. Хоч він мав уповноваження від Командування УПА — Північ на ці переговори, то, проте, ні на хвилину не покидав його «провідник». В розмові на одному пункті зв'язкова Л. Б. звернула його увагу на це й запитала, чи до Бульби буде теж в УПА таке довір'я і він не смітиме ні з ким розмовляти сам? Полк. Тр. наказав «провідникові» вийти з хати, але той став під вікном. Полковник Тр. після такої історії не добивався вже зустрічі з Бульбою, і нічого ні на що не намовляв.

22
Ця система надзору й система ліквідування жертв на підставі рішення самого СБ — без усякого суду — була ганебна й жахлива, але, даючи в цілому катастрофальні наслідки, давала бандерівцям почуття повної вла-

ди. Вони загнали опозицію під землю. Ніхто відкрито не відважувався висловлювати жодної критики. І виконність в УПА була абсолютна. Найдурніший і найжахливіший наказ був виконуваний.

Прийшов наказ знищити весь певний елемент. Отже, почалась гонитва за всіма, хто здавався тому або іншому станичному підозрілим. Прокурорами були бандерівські станичні, а не хто інший. Отже, ліквідація «ворогів» переводилась виключно за партійним ключем. Ясно, що в цю категорію потрапляли всі, хто не був прихильником бандерівщини. Станичний зладжував список «підозрілих» і передавав СБ. Нам доводилось перехоплювати й читати такі списки. Там ніколи не подавалось мотивів, не було сказано, чим саме людина підозріла. Коло деяких прізвищ стояли хрестиками, а під сподом була примітка: «Позначені хрестиками — мусять бути зліквідовані». І особисті вороги станичного ганули, як «вороги української визвольної справи».

Та найжахливіша трагедія розігралась із полоненими з червоної армії, яких тисячі жили й працювали по селах Волині. Багато з них були свідомими українцями, ще більше стали ними під час побуту тут. Очевидно, дехто був з переконання більшовиком, але найбільше було таких, які ще могли стати в своїх симпатіях по одян або другий бік. Це був надзвичайно вартісний для УПА елемент, бо військово вишколений. Їх треба було з'єднати собі, а тим самим — для української визвольної справи.

Для цього видумали бандерівці таку методу. Приходили вночі до хати, брали полоненого, виводили надвір і заявляли, що вони советські партизани й жадали, щоб ішов із ними, бо інакше застрілять. Хто в таких обставинах сказав би — не хочу?! Майже кожен погоджувався, маючи намір утікти згодом і т. д. Таких нищено. Врятувались лише ті, що, не злякавшись нічого

нападу, відразу по мові орієнтувались, що це бандерівці й виголошували патріотичну промову — мовляв, вони, проти большевиків і т. д. Це, очевидно, не свідчило про їхні переконання. Та й багато українців, бачивши таку «державницьку» поведінку бандерівців і утотожнюючи їх із УПА, ніяких симпатій і ніякого дивор'я до успіху такої революції не мали і були готові кожної хвилини перейти до большевиків.

Чергова справа — поляків. Поляків уся Україна, а, зокрема, Західня — вважає за ворогів, і зовсім слушно. Але ж не лише кожна держава, а й революція має своє право і суд. Правда, що поляки по містах працювали в гестапо проти українців; вони давали найбільший контингент «фольксдойчів», вони пішли згодом у поліцію, на місце українців, що відійшли в ліс, і перемовили з німцями акції проти українського населення. Але... Але з польським народом нас єднав спільний ворог. А польська меншість в Україні була готова бути в своїй спеціально сільській масі лояльною.

Не треба забувати, що польські осадники були в роки 1939/41 вивезені большевиками, ворожий нам елемент купчився по містах, отже — поза засягом УПА. На селах Волині залишились так звані «мазури», що були прив'язані до землі й зі страху готові були бути лояльними й початково були. Очевидно, що це був у цілому, як кожна меншість у кожній державі, елемент непевний.

Не бракувало з польського боку ані провокацій, ані злочинів. Але на це треба було відповісти судом і карою на винних. Але те, що на цьому відтинку діялося 1943 року, не дасться вкласти в жодні рамки. Не вважаємо за відповідне, з різних причин, тепер уже подавати тут деталів цієї справи. Скажемо тільки, що вся рубанівська акція на цьому відтинку поставила польську меншість проти нас. Це дало страшні втрати на міжнарод-

ньому форумі. Для української визвольної боротьби це відкрило ще один фронт, та, пхнувши поляків в обійми і німців, і большевиків, непотрібно зміцнило й ці два фронти, і так надто сильні.

Всі вище згадані промахи не могли не відбитись на настроях населення. Український селянин бачить глибше, як бандерівські «політики». І йому швидко стало ясно, що такі «політики» такої війни виграти не можуть. Він, очевидно, не виступав проти УПА — не лише тому, що розумів зміст і потребу збройної боротьби. Але й тому, що там були і його брати й сини. Але він втратив віру в ту боротьбу, бачивши жахливе безголов'я.

Бандерівський провід на хвилях розбурханої стихії мчав у провалля. Німці були настільки тупі й дурні, як і бандерівський провід. Вони теж гналися в провалля, ще роздуваючи своїми безглуздями й жорстокими репресіями пожеар всенароднього гніву. Дійсно, — «очі вікон в кожній хаті кров'ю налились». — (Є. Маланюк).

Репресії німців і мобілізації все збільшували ряди УПА. Ліс кишив від людей — і цивільних утікачів, і озброєних. Бандерівці гукали: «В лісі місця вистарчить для всіх!», але ніхто з них не думав над питанням: «На як довго?» Ліс — це тільки ліс. В лісі не росте хліб, ані нічого до хліба. Не росте ні одяг, ні взуття. Його треба брати від селянина, що, стоячи вже від 1939 року в війні, не мав того всього забагато. Селянин давав охоче, але як довго могло йому вистарчити?

Збирання контингентів для УПА вже тепер не переводила сама УПА лише бандерівці своєю організаційною сіткою. Підпольна сітка у зв'язку з цим, стала явною владою в селі і здеконспірувала себе. За німецької окупації це не мало значення, бо німці не мали розвідчої сітки в наших селах. Але большевики скрізь мали своїх агентів, або звербували їх потім. Таким чином, з приходом большевиків і сітка мусі-

ли вікати в ліс, і підпілля порвалось, позбавляючи збройну силу своєї бази, спільної нервової системи з тереном. Після деконспірації сітки цей зв'язок ослаб. Та про це — потім.

Так, як хто не був сам у збройній боротьбі, не може повнотою оцінити, а часом і повірити в ці промахи, тає само той, хто не бачив цього на власні очі, не оцінить, або й не повірить, якої міри був тодішній патос боротьби, героїзм бійців і старшин УПА та всього українського населення. Саме тому, що ми так цінимо цей героїзм, не можемо замовчувати бандерівських злочинів, які тим героїзмом зловживали.

22
Бандерівські методи і жорстокість СБ, найбільше походили українській революційній праці на Наддніпрянщині. Їх наслідками було те, що там місцеве населення ставилося, здебільшого, байдуже до українського партизанського руху.

Таким чином, кров Героїв УПА була zakresлювана тупоголовістю українського командування і його «політиків». Це найганебніша трагедія наших останніх кривавих років. Це компромітація і пролитої крові, і визвольної боротьби в цілому.

ПОДІЇ І ПРОЦЕСИ

Події йшли невпинним колесом, і коли хтось не вмів керувати ними, то вони керували ним.

Восени 1943 р. большевики зайняли Житомир, а в лютому 1944 р. — вже Луцьк, Рівне й Дубно на західній Волині. УПА була стиснута між фронтами з масою людей, але без зброї, а найгірше — без амуніції. Рухниці чи кулемет стріляють роками, а набоїв треба щодня і щогодини нових. Штаб УПА з Волині перекидається в Карпати й готується до советської дійсності. Туди й подається кривавий шеф СБ — Лебідь-Рубан. Ті,

льні казали, що в українському лісі вистарчить місця для всіх, починають шукати шляхів із цього лісу, і згодом бачимо їх на Словаччині, а ще пізніше — далі на Заході, де вони поводяться не менш «революційно». Але при УПА залишається СБ, та вже в новій ситуації і в нових настроях.

Кількакратні мобілізації та приплив до УПА тих, що шукали тут пристановища, втікаючи перед большевицькою мобілізацією і репресіями, щораз більше розводнюють бандерівський елемент, і його роля зменшується.

Стаються зміни і в штабі. Тут залишаються ідейні військовики, а партійна сметана втікає робити політику УГВР та спекулювати кров'ю героїв.

Починаються тепер наслідки давнішого божевілля. Большевики вербують скрізь агентів. Не раз невинні жертви СБ мстяться і видають. Повна деконспірація з німецьких часів мститься тепер, і наступає ряд висп. СБ шукає винних і проходять кількакратні чистки в УПА. Ці чистки нічого не дають, крім трупів, бо ж винне тут долишнє безголов'я бандерівських вождів, а їх не карають.

Згадані вище мобілізації влили в УПА багато випадкового елемента, який — дуже добрий деінде, але не надавався до підпільно-революційної зтяжкої боротьби в умовах большевицької дійсності. Ці то випадкові люди не видержують нервово і йдуть на совєтські обіцянки амністії. УПА кількісно все меншає.

Підписання миру викликає конечність зміни тактики: перехід на малі групи й на єдино-правильну методу — політичного підпілья. Це одначе, перевести не легко й не можливо скоро. Боротьба йде в різних формах, відповідно до потреб, а менше вже з огляду на бажання кандидатів на вождів. СБ, залишене без натиску свого керівництва, починає думати власним, здоровим розумом, а

не наказами напівбожевільних, і члени його стають нормальними людьми. Опозиції вже не переслідують, бо її не стало, відколи УПА перестала бути під партійним проводом.

Поволі починає виявлятися, що командант старшинської школи, пор. Польовий — це член ОУН, і пор. Кидюлич стає членом штабу, й сотні старшин і тисячі бійців виявляються «мельниківцями». На Поліссі й Волині знов okazуються «бульбівці», й так вияснюється таємниця, що вони робили останні роки. УПА стає поволі знов справжньою армією. Деякі відділи первісної УПА, вживають назви УНРА, яку вони прийняли в серпні 1943 р., щоб відрізнити себе від забандерованої УПА, але це не грає засадничої ролі. Там усі борються, а «судді й прокурори» заводять режими й своє панування там, де значно безпечніше — на еміграції. Те, що вони там надживають назви УПА при партійній боротьбі й збиранні грошей, борців мало хвилює, бо правда однаково вийде наверх і зажадає розплати.

Не зупиняємось тут ширше над темою: УПА й політичне підпілля сьогодні, бо це окрема тема й вимагає окремого розгляду.

ЩОБ БУЛО ЯСНО

Щоб уникнути непорозумінь і зайвих дискусій, на закінчення хочемо сказати ще раз про ціль поданого тут матеріалу.

Не можемо й не хочемо байдуже приглядатись, як непокликані торгують кров'ю борців. Не сміємо мовчати, коли спекулянти свідомо, для своїх партійних цілей, для анархізації життя, фальшують криваве та героїчне минуле й сучасне, невідоме широким колам нашого суспільства.

Ми бачили трагедію 1943 року власними очима, ми

бачили героїзм УПА, ми самі стояли там у боротьбі із зброєю в руках. Ми не можемо дозволити паплюжити пам'ять полеглих і живих наших товаришів.

Ми, шляхом німецьких концтаборів, опинились на еміграції. Але вони далі стоять у боях — не за партії, не за УГВР, а за Україну, і монополізувати їх ніхто для себе не має права. Ми бачимо друзів, що в передсмертних болях деруть землю, ми бачимо ранених із гніючими ранами, яких, як пси, гонять ворожі облави. Їм від нас потрібний лише побожний подив і шире зрозуміння. Це наші товариші, наші брати (не раз рідні брати, в дослівному значенні), не можемо дозволити, щоб одна партія зловживала їхньою кров'ю й героїзмом, і то саме та, яка їхню посвату найменше розуміє та нею торгує серед різних політичних спекулянтів.

Це насмішка над борцями, які ні вдень, ні вночі не сплять у змагу на життя і смерть — оповідати про них, що вони займаються гімназіями, коли Україна стогне, стиснута за горло московським драконом.

І, врешті, не можемо мовчати, коли вся дійсність на Землях представляється в такому кривому дзеркалі, такими непокликаними людьми й так систематично, що українство на еміграції починає втрачати критерії й у великій частині живе, заголисане фальшивою пропагандою. Проти цього будемо боротись. І тому говоримо про все не правду, хоч і яка вона буде гірка, бо історії опукати не можна. Опуканство лишається опуканством, і раніше чи пізніше демаскується. Краще, хай ця яєність виторчиться тепер, аніж мала б початися в критичний момент.

Броньовка «Український ліс у правдивому світлі» хоч і не була твором досконалим, змусила бандерівців владити відворот і написати: «Майор Клячківський виїшов із середовища бандерівців, генерал Ступницький із середовища УНР, поручник Польовий — із середовища

мельниківців...» Але всі вони були тільки солдатами Української Революції, які знали одну мову, одну ціль, одну дію.

«Згадана трійка — це не штучне зіставлення імен, а зовсім випадковий профіль цього могутнього твору, що зветься УПА. Коли йти згори в саму повстанську гущу, то картина скрізь подібна».

З глибокою втіхою стверджуємо цей прояв протверзіння, якого ми так давно вже чекаємо.

Далі там же читаємо: «Ми вважаємо своїм обов'язком найрішучіше протиставитися на еміграції всім спробам гуртів чи партій робити УПА тереном міжпартійної гризні» . . .

Ми з свого боку протиставимось також усяким спробам непокликаних людей вважати УПА своїм здобутком і вживати її ім'я для своїх особистих чи партійних цілей.

Станьмо на реальний ґрунт, на шлях правди: Геть усіх демагогів і політичних спекулянтів від найповажніших справ! Нехай про УПА говорять її учасники, й вони нехай судять своїх приятелів і ворогів, а не свіжо підмальовані «друзі». Тоді легко позбудемось дискусій про минуле.

А коли ті, що сьогодні з гранатою або отрутою проминуться крізь дроти московських застав — теж говоритимуть між собою без приплентачів і спекулянтів, а самі — чесно й відверто, маючи на увазі не популярність і матеріальні зиски, а успіх Революційного Змагу — вони теж договоряться, і не буде злочинної, зайвої витрати крові і сил.

Коли це врешті буде — тоді щасливо посміхнеться в незнаній могилі героїчний український вояк.

З наміром служити цій цілі, написано цю книжечку і писатимуться дальші.

18/
166